

test esse ultima; idque solum dependet ex designatione intellectus numerantis, quod est esse aliquid rationis.

Respondetur: Quod in numero datur in re ultima unitas secundum determinationem et designationem formalem, non materialem, id est quoad effectum terminandi et claudendi unitates; nec enim quaternarius transit ultra quatuor unitates, alias quaternarius non esset, et iste effectus in re datur; quod vero proveniat determinate ab ista unitate, vel ab illa, materialiter et accidentaliter se habet, quælibet enim habilis est et capax ut ab illa proveniat. Itaque aliud est esse ultimam quoad designationem, aliud quoad effectum terminationis: hoc secundum datur in re, primum vero potest dependere ab actu designationis intellectus, sed ad constitutionem ipsam numeri per accidens et materialiter se habet. Et multa sunt in rebus, quæ hoc genere difficultatis laborant, ut formalitas aliqua inveniantur in re, et ejus effectus, et tamen materialis designatio subjecti, seu partis in qua est illa formalitas, dependeat ab intellectu; verbi gratia in circulo, qui est finita et determinata quantitas, necessario datur principium, medium et finis, alias quantitas non est finita, et tamen in qualibet parte designari potest ratio principii, aut medii, aut finis, quod ex natura rei designatum non est. Et similiter punctum in medio lineæ est finis unius partis et initium alterius, et tamen quod respectu hujus partis determinate, vel alterius, sit principium, vel sit finis, dependet a designatione intellectus, et materialiter se habet. Idem est de unitate loci, vel fluvii, in quibus istæ partes, vel superficies designatæ materialiter se habent ad unitatem loci, vel fluvii, dummodo maneant semper sub aliqua

habitudine ad eundem terminum.

Et horum ratio est: Quia forma dans unitatem istis rebus non habet designationem omnino absolutam, sed respectivam. Quod enim ista pars sit principium vel finis, ultima vel prima, respective dicuntur, cum tamen constet dari in re ultimum et primum, finem et initium, hoc ipso quod quantitas finita est, licet eorum designatio respectiva sit; et ideo materialiter variabilis est, formaliter autem semper est fixum, quia semper formalis ratio ultimi habet rationem formæ, non materiæ, et reliqua, quæ ultima non sunt, semper habent rationem materiæ et determinabilis. Quod vero denominative et materialiter dicitur ultimum, variabile est in recipienda ista denominatione. Et ita falsum est quod in numero aliqua ad invicem sint materia et forma, formaliter loquendo; solum enim ratio ultimi est forma; sed id quod denominative est ultimum potest exuere illam denominationem formæ, et sic res quæ modo est denominative forma, poterit esse denominative materia, vel e converso; non ipsa formalitas ultimi potest esse materia.

Sed inquires: An ista formalitas ultimæ unitatis sit forma numeri physica, vel metaphysica; et, si ipsa intrinsece non componit numerum, quæ sit forma numeri intrinseca? Resp.: Aliquot sentire quod ultima unitas est differentia numeri, et forma metaphysica. Sed omnino falluntur, cum differentia prædicatur de toto, ultima autem unitas non prædicatur de toto numero, nam quaternarius non est ultima unitas. Unde dicendum est quod ultima unitas est forma partialis et extrinseca respectu aliarum unitatum, licet cum aliis componat numerum, non quod accidens componatur ex materia et forma, sed eo modo, quo

in partibus unius extensionis una pars determinat aliam, sicut linea superficiem, superficies corpus, vel unus gradus intensiois alium, et tamen omnes simul pertinent ad integram qualitatem et integram quantitatem.

Quando autem inquiritur: Quæ sit forma intrinseca numeri? Resp.: Non dari formam intrinsecam ex parte unitatum. Quia unitas numeri non est unitas formæ, sed ordinis, ut ex D. Thoma, vii Met., lect. ult., diximus. Qui ordo non est pura relatio prædicamentalis, sic enim esset unitas relationis; sed est ordo extensionis discretæ, qui formaliter et principaliter est in ultima unitate, participative autem et præsuppositive in aliis, quæ illi subordinantur, ut infra magis explicabitur, solut. ad 2; sicut in ultima dispositione est tota virtus agendi, et præsuppositive in aliis antecedentibus, et habitus virtutis est principaliter in una potentia et per modum diffusionis, aut dispositionis, quasi præsuppositive in alia, ut S. Thomas docet, I-II, q. lvi, art. ii. Quare numerus quantum ad rationem sui formalem, principaliter et in hæsiive non est in pluribus subjectis, sed in uno, scilicet in ultima unitate; ordinative vero et participative in aliis, quæ illi subordinantur, et ultima unitas non est materialiter determinata, sed formaliter.

Solvuntur argumenta.

Ex duplici capite solent fieri objectiones. Primo, ad probandum quod numerus non est ens per se, sed per accidens. Secundo, ad probandum quod non specificatur ab ultima unitate. Quoad primum arguitur communi illo argumento:

Quia numerus non est unum per se, sed per accidens: ergo non est species quantitatis. Anteced. probat. primo: Quia sola divisione quantitatis, omni alia forma remota, constituitur multitudo quantitativa, quæ nihil aliud est quam numerus; ratio autem desumpta a multitudine non dicit unitatem per se, ut ex D. Thoma supra ostendimus. Secundo prob. anteced. : Quia ex pluribus entibus in actu non fit unum per se, ut est commune axioma; ideo enim album dicitur ens per accidens, quia constat ex pluribus entibus in actu, etiamsi uniantur ut subjectum et forma, multo magis quam unitates in numero: ergo a fortiori numerus est ens per accidens, quia constat ex unitatibus divisivis et in actu. Nec dici potest quod est unum per se in genere discreto, non in genere continuo. Nam si genus discretum constat ex pluribus entibus in actu, non potest esse genus unitatis per se, sed per accidens. Tertio: Quia non possunt plura in unum coalescere nisi vel unitate, vel unione. Inter unitates numeri non est unio, cum sint separata et discontinua; multo minus unitas: ergo non est unum per se. Quarto: Unitas opponitur multitudini, eaque destruitur; numerus autem est quedam multitudo; quomodo ergo est unum per se. Denique: Vel numerus est unum per se quatenus multitudo, vel quatenus discreta. Non quatenus multitudo, sic enim non pertinet ad genus quantitatis, nec dicit unitatem. Non quatenus discreta, sic enim solum consistit in privatione continuationis et nexu partium. Unde Philosophus, iii Physicor., text. lxxviii, dicit numerum esse plures unitates, et viii Metaphys., cap. iii, numerum non esse unum, sed sicut cumulum.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem dicitur:

Quod numerus divisione activa non constituitur formaliter, ut de se constat, sed efficienter. Neque divisione passiva tantum, quia quantitatem esse divisam, seu multiplicatam materialiter se habet ad rationem numeri, divisio enim præcise solum facit solutionem continui, non vero partes ordinat sub determinata mensura numeri. Divisio enim de se potest in infinitum fieri, vel sine termino; quod vero determinate fiat et sub certa mensura, pertinet ad rationem numeri, et sic divisio solum opponitur unitati, seu unioni partium continui; sicut autem ad continuum non sufficit unio quomodocumque, sed ordinativa et terminativa partium, sic e contrario ad quantitatem discretam non sufficit sola separatio unionis partium et divisio, sed ordinata ad unam ultimam unitatem, et sic determinata et finita, sic enim induit rationem specialis mensuræ quantitativæ. Et sic dixit s. Thomas, quod dualitas non est duæ unitates, sed aliquid compositum, id est resultans ex illis, vii Metaphysic., lectione xiii; et quod bis tria non sunt sex, sed semel sex formaliter loquendo, et quod numerus non habet unitatem formæ, vel compositionis, sed ordinis.

Ad secundam probat. respond. : Quod ex pluribus entibus in actu non fit unum per se unitate formæ, bene tamen unitate ordinis et mensuræ, sicut fit ex pluribus entibus in actu unum artefactum, et unum sacramentum, et unum convivium; habent enim ista unitatem per se, quatenus opponitur unitati per accidens, quæ sumitur a multitudine, et non ab aliquo uno, sive forma, sive compositione, sive ordine, ut vidimus ex S. Thoma, vii Met., lect. ultim. Et ad instantiam de albo respond. : Quod album formaliter sumptum est unum per

se et definibile unitate desumpta a forma, licet de connotato et denominative dicat subjectum ut reddens suppositum ipsi albo. Sed si sumatur non formaliter, sed pro tertio constituto ex albedine et subjecto, hoc dicimus esse ens per accidens, quia non coalescunt illa in aliquam tertiam unitatem; et similiter numerus formaliter dicit unitatem ultimam sub uno ordine, si vero sumatur pro aggregato ex unitatibus et ordine, est ens per accidens, sicut et alia concreta pro constituto, seu aggregato.

Ad tertiam prob. respond. : Esse varios modos unitatis et unionis, scilicet unitatem formæ, vel compositionis, vel ordinis, ut D. Thomas enumerat; numerus autem non habet unionem neque unitatem formæ, vel continuationis, aut compositionis, sed ordinis quantitativi sub una ultima unitate. Qualis autem sit ista unitas ordinis, sequenti argumento explicabitur.

Ad quartam probat. dicitur quod unitas continuationis et formæ opponitur multitudini et divisioni, non unitas ordinis et discretionis, qualis invenitur in numero sub una ultima unitate terminante ordinem.

Ad ultim. resp. : Quod numerus est per se unus quatenus discretus, sumpta discretionem non privative, prout opponitur continuitati, sic enim non est aliud quam divisio, sed ordinative et formaliter, quatenus dicit extensionem discretam sub una ultima unitate. Et Philosophus, in Physic., non dicit quod numerus est plures unitates, sed dicit quod numerus est *uno plura et quanta quædam* quia, ut ibi explicat S. Doctor, lect. xii, « quilibet numerus denominatur ab uno, unde dicitur in v Met., quod substantia senarii est in hoc quod sit sexies unum, non autem in hoc quod sit

bis tria, vel ter duo, quia sequeretur quod unus rei essent plures definitiones et plures substantiæ. » Ubi satis aperte Aristoteles et D. Thomas nostram resolutionem docent. In viii autem Metaph., non dicit Arist. quod numerus est sicut cumulus, sed quod numerus, si est unus, vel est sicut cumulus, vel explicandum est quo sit unus, quod ibi explicat quia una pars est sicut materia, alia sicut forma, scilicet ultima unitas, ut ibidem S. Thomas docet, lect. iii. Cum vero dicit D. Thomas, i p., q. xxx, art. 1, ad 4, quod numerus abstractus et absolutus non est nisi in intellectu, loquitur de numero numerante, qui extra omne subjectum accipitur.

Secundo arguitur ex alia parte ad probandum quod ultima unitas non potest dare speciem numero, nec quævis ordo unitatum ad illam. Etenim ordo iste non potest esse in pluribus subjectis nisi secundum relationem, qua ad invicem se respiciunt et ordinantur: ergo ista unitas erit unitas relationis, non quantitatis, pertinetque ad predicamentum relationis. Quod si dicatur non esse ordinem prædicamentalem, sed secundum dici, et ita posse pertinere ad quantitatem. Contra est: Quia vel ille ordo quantitativus est ipsa pluralitas quantitatum divisarum, vel aliqua diversa quantitas illi superveniens. Si primum, numerus non erit aliud quam multitudo, seu cumulus, et non unum per se. Si secundum, redit difficultas, quomodo illa quantitas sit in diversis subjectis, vel si est in uno, quomodo afficit omnes?

Deinde specialiter probatur ultimam unitatem non posse esse formam numeri. Quia vel illa ultima unitas dat speciem numero quia unitas, vel quia ultima. Non quia unitas, sic enim etiam prima unitas daret speciem numero. Non quia

ultima, quia esse ultimam habet beneficio intellectus designantis illam. Nam ex natura rei non magis determinata est hæc unitas quam illa, sine forma autem determinata, non datur determinata species. Secundo: Quia non apparet quomodo ultima unitas reliquis unitatibus uniat, ut faciat unum per se cum illis. Nec enim est intrinseca forma, ut diximus, sed extrinseca reliquis unitatibus. Quis autem credat unitatem, quæ est in India, uniri per se cum unitate, quæ est in Hispania, ut constituat binarium, vel aliquem alium numerum. Tertio: Vel unitas, quæ fit ultima, per seipsam est forma numeri, vel per aliquod superadditum. Si per seipsam, ergo numerus nihil addit supra unitalem, quia quælibet unitas seipsa sufficit constituere numerum, dummodo extrinsece aliæ unitates supponantur. Si per aliquod superadditum, oportet assignare quidnam illud sit, an modus, vel res, an in omnibus unitatibus secundum se inveniantur, an solum in aliqua, quando fit ultima? Et tamen cum ex intellectu designationem hanc habeat non potest aliquid reale inde resultare in illa.

Denique si sumatur ista unitas remota ab aliis unitatibus, vel tunc habet illum modum numeri, seu id quo est forma numeri, vel non habet. Si habet, salvabitur ergo numerus in una tantum unitate, quod est absurdum. Si non habet: ergo quod sit ultima, et quod sit forma numeri tantum habet ab intellectu, et sic non est aliquid reale.

Resp. ad primam partem argumenti: Quod forma numeri, quæ est ultima unitas, non est forma inherens omnibus unitatibus; est tamen in illis ordo ad talem unitatem. Nec est solum unitas ordinis relativa, sed etiam quantitativa; non quia sit aliqua quantitas inha-

rens omnibus unitatibus, sic enim esset quantitas continua, et numerus haberet unitatem formæ, non ordinis, quod negat D. Thomas. Sed quia resultat nova ratio mensurationis et extensionis discretæ; et ille dicitur ordo quantitativus in numero, qui materialiter quidem dependet a quantitate continua, sicut corpus a superficie et a linea; licet formaliter aliam mensurationem extensionis et aggregationis dicat, et ideo numerus, ut induit specialem rationem mensuræ, quæ modo discreto exhaurit quantitatem continuam, solum invenitur in genere quantitatis. Unde dicit D. Thomas, v Met., lect. viii, quod ratio unius, quod convertitur cum ente, in sola indivisione consistit, unius vero quod est principium numeri in mensuratione. Et sic distinguitur unitas ordinis in numero ab unitate exercitus, vel civitatis, quæ sunt entia per accidens, eo quod in istis solum invenitur ordo relationis, qui non sufficit ad unitatem per se, nam relatio formaliter versatur inter plura extrema, et ideo unitas ordinis sumitur potius a pluralitate, quando tantum est relativa. At vero unitas ordinis quantitativi, seu extensionis in numero, non est solum unitas relationis, sed distinctio quantitatum divisarum sub una ultima unitate, sub qua cæteræ ordinantur et clauduntur, ut induentes novum mensurandi modum in ipsa extensione et quantitate discretæ.

Ad sec. part. argument.: Quantum ad primam probationem, resp.: Quod illa ultima unitas dat speciem numero, non solum quia unitas, sed quia unitas ultima. Rationem autem ultimi, quantum ad materialem designationem habet ab intellectu, et sic non constituit formaliter numerum. Quantum vero ad effectum et formalitatem ultimationis, scilicet

et quod omnes unitates clauduntur sub termino determinato, ita quod non maneat numerus indeterminatus et indecisus, hoc in re datur. Et quando instatur quod sine forma determinata non redditur species determinata. Resp. ex sup. dictis: Quod sine forma determinata saltem formaliter non fit effectus determinatus. Si autem formalitas determinata sit, sed materialis designatio sit indeterminata, simpliciter datur species determinata in re; sicut datur unitas fluvii in re, licet materialiter aqua non sit eadem, sed modo ista, modo illa; quia tamen fluit sub eadem habitudine et successione ad alveum, manet idem fluvius; et similiter est de unitate loci, succedentibus diversis superficiebus in eadem distantia. Sic diversæ unitates possunt succedere per designationem intellectus in eadem ratione ultimæ, et sic habent unitatem in re formaliter, licet non materialiter.

Ad secund. prob. dicitur: Quod unitates inter se distantes ad rationem numeri eodem modo uniantur, atque indistantes, quia cum supponantur divisæ et separatæ, perinde est quod multum, vel parum distent. Neque enim uniantur unione continuationis, vel copulationis, sed unione ordinis et discretionis, in qua unum se habet ex additione quantitativa ad alterum. Nec oportet hic inquirere aliam formam intrinsecam, ut sæpe dictum est; nec enim numerus habet unitatem formæ, ut ex D. Thoma diximus, sed unitatem ordinis quantitativi quantitatis discretæ, quatenus inducit novam rationem mensuræ existentem formaliter in ultima unitate, et præsuppositivè in aliis.

Ad tertiam, resp.: Quod unitas secundum se est materia numeri inadæquata et partialis, ut autem ultima, est forma; et rursus quod sit ultima, quantum ad effectum et for-

malitatem terminandi et claudendi omnes unitates sub termino determinati numeri, habet in re, licet designationem materialem habeat ab intellectu. Et ista terminatio, seu ratio ultimi vere est aliquid in quolibet numero determinato, quia vere in re invenitur hoc officium claudendi et ultimandi unitates sub ratione numeri, v. g., in ratione quinario vel senarii. Et videtur ista ratio termini esse modus, quo reliquæ unitates terminantur, ut ipsi coordinatæ et coextensæ in ratione extensionis discretæ, quæ est nova terminatio. Nec potest talis ratio, seu modus separari ab unitatibus divisis, hoc ipso quod determinate in actu divisæ sunt, quia non est determinata divisio, nisi ponendo terminum, et ita unitas ultima sub formalitate ultimæ non est separabilis ab aliis respectu eorum ultima est, nisi numerus destruat et transeat a quinario, v. g., in quaternarium.

Ad ult. prob. dicitur: Quod unitas separata ab aliis unitatibus non habet rationem ultimi, non ex defectu sui, sed defectu aliorum, quæ necessario præsupponuntur et requiruntur ut ultima sit. Et quando inferitur quod esse ultimam non est aliquid nisi ab intellectu. Distinguo: quantum ad designationem illius materialem, quæ accipitur ut ultima, concedo; quantum ad effectum et formalitatem terminandi et claudendi unitates sub ratione certæ mensuræ et extensionis discretæ, nego. Et quando dicitur non requiri nisi quod ponantur plures unitates ut sit numerus, dico quod materialiter in numero, seu ex parte materiæ non requiritur nisi pluralitas unitatum, formaliter autem, scilicet ut numerus induat novam rationem extensionis et mensurationis discretæ, aliquid requiritur amplius, scilicet ordo unitatum sub una

ultima unitate terminante, qui sit ordo quantitativus, ut explicatum est.

ARTICULUS III.

Utrum tempus et motus, locus et oratio rejiciantur a speciebus quantitatis.

Hæc omnia præter motum expresse numeravit Philosophus inter species quantitatis, in Prædicamentis; rejecit vero in v Metaphysic., lect. xv, apud S. Thomam. Motum autem neque in Metaphysica, neque hic in prædicamenti hujus explanatione collocat inter species quantitatis. Rationem autem hujus varietatis ex verbis D. Thomæ infra referendis plene accipiemus.

Quid autem sit locus, tempus et motus, nonnulli in præsentii definiunt, sed questio est extra hunc locum, cum proprie de illis tractandum sit in Physicis. Breviter sufficit eorum definitiones inde huc transferre, ut saltem summis labiis quid sint degustemus. Locus ergo definitur in iv Physicor., sic: Locus est superficies corporis continentis immobilis prima; id est superficies ambiens cum immobilitate distantie. Motus dicitur actus entis in potentia, prout in potentia est, id est actus successive transiens, ubi aliquid est in potentia, aliquid in actu. Tempus est numerus motus secundum prius et posterius, id est mensura durationis motus secundum partes priores et posteriores.

Non est ergo una auctoritas, etiam Thomistarum sententia circa istarum specierum exclusionem a quantitate. De loco enim et motu fere omnes consentiunt rejici debere a quantitate, licet non in ratione propter quam rejiciantur convenient. Sed circa tempus et orationem, quidam admittunt tempus ad quantitatem continuam successivam, oratio-

nem vero ad discretam pertinere; quidam vero excludunt.

DICO ERGO PRIMO: In sententia S. Thomæ et vera, motus, tempus et locus non sunt species quantitatis per se, sed sunt quanta per accidens; et eodem modo unum, atque aliud S. Doctor excludit.—Hæc plurimum Thomistarum est, et videri possunt Sanchez, lib. v. quæst. xiv; Arauxo, v. Metaphysic., quæst. III, art. v. Sed luce clarius constat testimonium D. Thomæ, hæc parte, ut mirum sit de hoc aliquos ejus discipulos dubitasse. Ita enim habet, v. Metaph., lect. 1, § *Distinguit modos, etc.*: «Ponit duos modos quantitatis per accidens, quorum unus est secundum quod aliqua dicantur quanta per accidens, ex hoc solo quod sunt accidentia alicujus quanti, sicut album et musicum per hoc quod sunt accidentia alicujus subjecti, quod est quantum. Alio modo dicuntur aliqua quanta per accidens, non ratione subjecti in quo sunt, sed ex eo quod dividuntur secundum quantitatem ad divisionem alicujus quantitatis, sicut motus; quæ dicuntur quædam quanta, et continua propterea quod ea quorum sunt, sunt divisibilia, et ipsa dicuntur ad divisionem eorum. Tempus enim est divisibile et continuum propter motum; motus autem propter magnitudinem, non quidem propter magnitudinem ejus quod movetur, sed propter magnitudinem ejus in quo movetur; ex eo enim quod illa magnitudo est quanta, et motus est quantus, et propter hoc quod motus est quantus sequitur tempus esse quantum. Unde hæc non solum per accidens quantitates dici possunt, sed magis per posterius in quantum quantitatis divisionem ab aliquo priori sortiuntur.» Hucusque S. Thomas. Et tandem concludit ibi non poni ut species quantitatis, quia considerantur species quantitatis

quantum ad ipsum esse quantitatis, et ideo illa, quæ non habent esse quantitatis nisi ex alio, non ponit ibi species quantitatis, sed dicit esse quantitates per accidens, ut motum et tempus.

Ex quo manifeste deducitur non bene glossare D. Thomam qui dicit ipsum non negare quod tempus et motus sint quanta per se, sed quod imperfectissimo modo id habeant, quia ad divisionem alterius dividuntur, non quia ratione subjecti quanta sint, ut album, quod requiritur ad rationem quanti per accidens. Sed Divus Thomas aperte vocat utrumque modum quantitatem per accidens, non unum per accidens, et aliud per se imperfecte; et quidquid sit de modo quantitatis per accidens, certe ita censet D. Thomas motum et tempus esse quanta per accidens, quod excluduntur a prædicamento quantitatis et a speciebus ejus; ergo sunt quanta per accidens, ut requiritur ad nostrum intentum.

Et quidem quod attinet ad locum, rejicitur facile ab omnibus, quia locus non habet de quantitate nisi vel superficiem, vel rationem ambientis et circumdantis locatum. Et primum non est quantitas distincta a specie quantitatis, quæ est superficies; in ratione autem ambientis non addit novum esse, vel rationem quantitatis, sed continentiam, vel applicationis. Et ideo compendiose D. Thomas, loc. cit., rejicit locum ab hoc prædicamento, dicens quod locus non ponitur inter species quantitatis, quia habet aliam rationem mensuræ, sed non aliud esse quantitatis.

Circa motum autem et tempus, cum successiva sint, omnis autem successio vel est continua, vel discreta, præcipue nunc loquimur de successione continua, nam illa successio discreta, quæ omnem conti-

nuitatem in suis partibus excludit, solum constat ex indivisibilibus, seu instantibus, et sic in spiritualibus reperitur. Continua autem successio, quæ habet partes fluentes et non permanentes, ex triplici capite potest obtinere quantitatem, seu extensionem: Primo, ratione termini, seu formæ, quæ per partes fit; et quod per partes, et non simul fiat, potest dependere ab imperfectione agentis non valentis simul totum terminum introducere, vel ex resistentia contrarii in passo, propter quam vincendam res paulatim fit. Secundo, ratione ipsius fluxus, seu moræ, quæ successive partes decurrunt. Tertio, ratione spatii, cujus magnitudo et distantia non nisi extensione vincitur.

Et licet aliqui in motu quantitatem per accidens agnoscant solum ex primo capite, præsertim propter debilitatem agentis, vel resistentiam contrarii, alii solum ex secundo, tamen D. Thomas, his omissis, solum ratione spatii in quo fit motus ejus magnitudinem et quantitatem desumpsit. Cujus ratio est, quia motus consideratus in ordine ad terminum est quid incompletum, quasi via et fieri ipsius termini, reduci-turque ad genus, seu prædicamentum sui termini, terminus autem motus solum est ubi, qualitas et quantitas, ut probatur in v. Physic. Unde ratione termini non potest quantitatem habere, quæ species quantitatis sit, quia nec omnis motus habet pro termino quantitatem, et ille qui habet ratione termini non constituitur in ratione distinctæ speciei quantitatis a suo termino, sed ab ipso dicitur quantus. At vero successio motus, quæ sumitur secundum fluxum, et moram quæ durat ipse motus constituit tempus, quod non præbet quantitatem motui, sed potius a motu accipit quantitatem; imo si motus ratione tem-

poris esset quantus, non essent duæ species quantitatis distinctæ tempus et motus, quia non essent duæ quantitates, sed motus esset quantus per tempus. Repugnat autem quod duratio alicujus rei sit primo et per se quantitas illius, quia duratio non est aliud quam esse rei continuatum; quod vero ista continuatio sit divisibilis et quanta ut in nobis, vel indivisibilis ut in angelis, non habet ex sola ratione durationis, quæ utrobique est esse continuationum, sed ratione rei durantis, ergo duratio ex se non est quantitas, sed ratione subjecti. Constat etiam a signo, quia potest dari multus motus parvo tempore, et e contra, ergo quantitas temporis non quantificat motum per se primo.

Quare optime D. Thomas quantitatem motus ex quantitate ejus in quo fit motus desumpsit, scilicet ex spatio, seu distantia inter terminos inter quos est motus; in motu enim locali est spatium constans ex pluribus locis, in qualitate ex pluribus terminationibus, seu gradibus in eadem qualitate, vel ex transitu unius qualitatis ad aliam in diversis, in augmentatione ex pluribus partibus quantitatis, et secundum istam distantiam vincendam motus divisibilitatem habet et quantitatem. Etenim motus de se non dicit nisi transitum illum, quo ens aliquod est in fieri, et partim in potentia, partim in actu; ergo in tantum isto transitu habebit quantitatem, in quantum fuerit divisibilis et distantia inter terminos, in quibus fit transitus; si enim nulla distantia est, ut inter privationem seu negationem et formam, in instanti fit mutatio de non esse ad esse; si vero est mutatio inter terminos positivos, hoc ipso est motus divisibilis, quia est distantia inter eos. A distantia ergo, seu spatio sumit motus quanti-

tatem, de se vero illam non præbet, solum enim reddit subjectum motum non quantum.

Et ex hoc etiam ostenditur tempus non esse quantitatem per se, sed quantificatum ab alio. Est enim quantitas temporis quantitas durationis motus, et secundum prius et posterius in motu est prius et posterius in tempore, ut dicitur in *iv* *Physic.*; et consequenter divisibilitas et extensio temporis, quæ non est aliud quam prius et posterius in illo, ex isto prius et posterius in motu desumitur; non ergo divisibilitatem et extensionem habet per se, sed ratione motus, et ideo est quantum per accidens, id est per aliud, quod est non esse speciem per se quantitatis.

Nec valet respondere, ut respondent aliqui, quod tempus habet quantitatem ex alio quasi efficienter et originative, non formaliter; quia habet secundum se indivisibilia diversa a motu, scilicet instantia, consequenter etiam partes diversas, partes autem motus solum præsupponuntur ad tempus, sicut linea ad superficiem, superficies ad corpus, et tamen quodlibet illorum per se est species quantitatis.

Sed contra est: Quia motus et tempus comparantur sicut duratio et res durans, nulla autem res efficit suam durationem, sicut nec suum esse; unde neque quantitas motus efficere potest quantitatem temporis. Et præterea, ut tempus haberet quantitatem per se distinctam a motu, deberet addere novam extensionem, seu partes ad partes motus, sicut superficies ad lineam, et corpus ad superficiem, et sicut numerus dividendo continuum addit novum modum extendendi et mensurandi discrete; at vero tempus non habet aliam divisibilitatem et extensionem, quam motus, quia est prius et posterius in motu; alioquin

si adderet distinctas partes, non esset solum duratio ejus, neque numerus motus secundum prius et posterius, numeraret enim aliquid aliud, quam partes motus, scilicet illas partes, quas adderet supra motum. Quomodo autem indivisibilia temporis, quæ sunt instantia, non distinguantur ab indivisibilibus motus, dicemus in solutione ad secundum argumentum.

Dico SECUNDO: Oratio non est species quantitatis essentialiter et per se, sed modo quodam metaphorico. — Et quidem *Philos.*, in *v* *Met.*, inter species quantitatis non ponit orationem. Et ita etiam sentit Cajetanus, in cap. de quantitate.

Et ratio est: Quia oratio in tantum dicitur quantitas, in quantum constat syllabis longis et brevibus, quod totum pertinet ad pronuntiationem vocis velociori vel tardiori modo; sed vox ipsa qualitas est, non quantitas, id est sonus ab animalibus prolatus; pronuntiatio autem motus est; velocitas, vel tarditas sunt modi consequentes motum, qui, si constituerent quantitatem in oratione, etiam constituerent in motu. Quare neque ex parte vocis, quæ est qualitas, neque ex motu et ejus velocitate et tarditate, quæ sunt quantitates per accidens, oratio, vel ejus syllabæ sunt species quantitatis per se.

Alii recurrunt ad morulas, seu durationes prolationis syllabarum, quæ videntur quamdam extensionem importare. Sed morulæ istæ in re non sunt aliud quam tempus, quod est duratio motus; tempus autem posuimus cum D. Thoma inter quantitates per accidens. Unde D. Thomas in *Opusculo XLVIII*, tract. de quando, cap. ult., etiam orationem reducit ad mensuram temporis discreti, seu prolationis illius soni.

Alii quantitatem orationis consti-

tuunt in quadam harmonica consonantia orationis ex suis partibus. Sed iste concentus, sive harmonia non est quantitas, sed proportio, quæ pertinet ad relationem, vel ad summum ad qualitatem. Et quidem, si sit proportio metrica, ut invenitur in carminibus, præterquam quod hoc totum pendet ex impositione, non est commune omni orationi, sed tantum poeticæ. Si autem sit harmonia et proportio orationis in ipsa expressione et vivacitate significationis congruæ, totum hoc est ex impositione humana in voce, non vero ad quantitatem realem pertinet. Proportio autem et harmonia in ipsa prolatione vocis non magis facit speciem quantitatis, quam proportio partium in quolibet motu.

Denique alii dicunt orationem esse quantitatem discretam, sed innominatæ et innotæ speciei. Sed hi ignorantia se defendunt, quæ impugnari non potest. Denique oratio, si non sit vox significativa secundum proportionem brevitatis vel longitudinis in syllabis prolata, non habet rationem numeri specialis; hoc autem totum non est aliquid naturale, sed ab impositione humana dependens, et ideo solum metaphorice est species quantitatis.

Sed inquires: Cur ergo Philosophus, in *Prædicamentis*, et D. Thomas, in *Opusculo XLVIII*, numerant inter species quantitatis locum, tempus et orationem. Respondet D. Thomas, *v* *Metaphysic.*, lect. xv citata: « Quod Philosophus in *Prædicamentis* posuit tempus quantitatem per se, cum in *Metaphysica* ponat ipsum quantitatem per accidens, quia ibi distinguit species quantitatis secundum diversas rationes mensuræ: aliam enim rationem mensuræ habet tempus, quod est mensura extrinseca, et aliam magnitudo, quæ est mensura intrinseca:

hic autem considerat species quantitatis quantum ad ipsum esse quantitatis, et ideo illa, quæ non habent esse quantitatis nisi ex alio, non ponit hic species quantitatis, sed quantitates per accidens. » Sic D. Thomas. Et si dicas: Si tempus est quantitas per accidens, quomodo habet rationem mensuræ per se, cum mensura sit passio quantitatis?

Respond.: Quod ex eadem quantitate potest nasci diversa mensura secundum diversam modificationem et applicationem ejus: sicut aliter mensurat quantitas intrinsece informans, vel extrinsece applicata; et ita quia est eadem quantitas in tempore, et in magnitudine, vel motu, non dicunt diversas species quantitatis per se, dicunt tamen diversas mensurationes propter diversum modum applicandi. Aliud est in numero, qui non solum habet diversum modum mensurandi, sed etiam diversum modum extendendi a quantitate continua; dividit enim et solvit continuitatem.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Nam locus, licet materialiter sit idem quod superficies, formaliter tamen habet aliam rationem mensurandi, quia superficies extendit informando, locus ambiendo; constat autem quod etiam superficies materialiter est ex lineis, et numerus ex quantitatibus continuis, et tamen constituunt diversam speciem quantitatis: ergo et locus.

Respond.: Esse disparem rationem, quia superficies addit ad lineam novas partes et novam rationem extensionis, licet præsupponat extensionem lineæ. Numerus etiam solvit modum extensionis continuæ et transfert in discretam, quæ di-

versa est a continua in ratione extensionis. At vero locus non addit supra superficiem nisi tantum applicationem ad aliquid extrinsecum, quod ambil.

Secundo arguitur: Nam motus et tempus habent partes novo modo extensas, scilicet penes diversas moras et successiones, quibus partes fluunt. Habent etiam diversa indivisibilia, quibus partes successive copulantur, scilicet in motu mutata esse, et in tempore instantia: ergo nihil deest illis ad rationem quantitatis per se. Neque enim requiritur essentialiter ad quantitatem extensionis per spatium locale, sed sufficit quod sit per spatium durationis; in hoc autem spatio vera extensio partium successivarum datur, quarum una non penetratur cum alia, sed succedit ipsi. Quod vero dependeat a quantitate continua quantitas ista successiva, non tollit quod sint veræ quantitates motus et tempus; sicut corpus dependet a superficie et tamen vera quantitas est.

Respond. Quod partes istæ: successiva motus non addunt ad partes magnitudinis, seu spatii novam extensionem, sed novum modum oppositum permanentiæ, quatenus partes motus, id est termini, qui acquiruntur in spatio, seu distantia, non simul existunt, sed transeunt, qui modus transeundi non dicit formaliter modum novæ extensionis, sed earentiam permanentiæ, ut de se patet; ex eo autem quod motus non dicat rationem extensionis distinctam a magnitudine consequitur quod tempus, quod est ejus duratio, non habeat distinctam quantitatem a motu, quia tempus duratio motus est, nec alias partes habet quam motus, ejus numerus est secundum prius et posterius; licet non quilibet motus sit tempus, sed solum regulatior et uniformior; et in hoc est magnum discrimen inter

motum et tempus comparative ad magnitudinem, ac inter corpus et superficiem, quia corpus licet supponat superficiem addit novas partes ad illum, tempus autem non addit novas partes ad motum, neque motus ad magnitudinem spatii, seu distantie, in qua exercetur.

Et ad id quod additur de indivisibilis motus et temporis. Respond.: Instantia temporis non distingui ab indivisibilis motus, quæ sunt mutata esse in eo motu, in quo tempus est subjective, sicut neque partes temporis a partibus motus differunt. Similiter indivisibilia motus non sunt alia ab indivisibilis spatii, vel termini acquisiti per motum in spatio, seu distantia, connotando tantum successione et negationem permanentiæ in his indivisibilis. Sed de hoc latius in Physiis.

Tertio arguitur: In oratione metrica, seu harmonica est invenire diversas partes secundum longitudinem et brevitate prolationis, quæ sunt distinctæ durationis, et diversus ordo prioris et posterioris secundum numerum prolationis, quæ mensurantur syllabis, sicut numerus unitatibus. Cur ergo non erit distincta species numeri?

Respond.: Totum hoc non dicere aliquid distinctum quantitative a motu discreto, vel continuo, aut ejus duratione, quæ est tempus; unde oratio quantificatur discreta a motu discreto prolationis vocis, non ipsa novo modo quantificat. Quod vero addatur harmonia et acutum vel grave, velox vel tardum in prolatione vocis, potius sunt qualitates, quam quantitates orationis.

ARTICULUS IV.

Utrum linea, superficies et corpus sint veræ species quantitatis.

Differentia inter istas tres quantitates sumitur ex Philosopho, v Met.,

cap. XIII, lect. xv, apud D. Thomam, quod magnitudo continua ad unum est longitudo, seu linea; quæ vero est continua ad duo, est latitudo; quæ ad tria, profundum. Hinc sumitur definitio lineæ, quod est *dimensio versus longitudinem*; superficiæ, quod est *extensio versus latitudinem*; corporis, quod est *extensio versus profunditatem*. Corpus continuatur superficiibus, superficies lineis, linea punctis. Punctum est *indivisibile ex omni parte*. Et imaginatur lineam fieri motu puncti, superficiem motu lineæ versus latitudinem, corpus motu superficiæ versus profunditatem. Omnibus istis quantitatis est communis quantitas continua, quæ definitur illa *cujus partes communi termino copulantur*, hoc est habet partes, quæ unico indivisibili uniuuntur et se tangunt; si vero duplici indivisibili se tangunt, erunt contiguæ partes, non continuæ.

In his tribus dimensionibus, corpus sine controversia recipitur pro vera specie quantitatis, cum undique divisibile sit. Et corpus de genere quantitatis significat profunditatem, corpus vero quod est de genere substantiæ, et condiditur contra spiritum, est illa substantia, quæ petit hanc profunditatem. Circa alias duas species, scilicet superficiem et lineam, non desunt auctores qui eas a prædicamento quantitatis excludant, ut M. Cab., hic disp. n. dub. v. Hurt., disp. xiii Met., lect. vi, licet reductive admittant in quantitate ut quid incompletum et habens indivisibilitatem, sicut punctum solum reductive est quantum ut terminans, vel initians, aut continuans extensionem.

Et hinc sumitur primum fundamentum pro hac sententia: Quia linea et superficies intrinsece sunt quid incompletum, sicut punctum, ergo non possunt constituere

speciem per se et directe in hoc prædicamento, sicut neque alia entia incompleta in aliis prædicamentis. Ant. prob.: Quia essentialiter sunt partes componentes corpus, ergo essentialiter sunt quid incompletum; et sicut punctum, quia per se ordinatur ad componendam lineam, non est de prædicamento quantitatis, ita cum linea et superficies per se ordinatur ad partes ad componendum corpus, non sunt species, saltem per se et directe in hoc prædicamento.

Secundo fundatur hæc sententia: Quia differentiæ istarum specierum sunt negativæ, nam linea differt a superficie solum per earentiam latitudinis, nam longitudinem ipsa habet; et superficies a corpore per earentiam profunditatis: non ergo habent differentiam positivam, quæ constituantur in ratione positivæ speciei. Unde roboratur argumentum, quia in linea solum est longitudo et earentia latitudinis. Per earentiam non constituitur in specie quantitatis, per longitudinem est aliquid incompletum componens superficiem et uniens partes ejus, ergo non habet unde sit ens completum in genere quantitatis.

Tertio: Quia ista indivisibilia penetrantur cum aliis partibus, ergo per se loquendo non sunt species quantitatis, quia quantitas est impenetrabilis. Antec. manifestum est, quia illud est continuum, ejus partes unico termino indivisibili copulantur, ergo terminus copulans debet esse intra utramque partem, alias utramque non copularet, et ita cum linea partes superficiæ copulet, et superficies partes corporis, intra utriusque partes debet penetrari, et sic non resistunt penetrationi, ut exigit ratio quantitatis. Et confirmatur, quia si duo corpora æque plana se mutuo tangant, una superficies alteri penetratur, tum quia in omni

parte superficiei se tangunt, quod est penetrari, tum quia sub eodem indivisibili loci continentur; nam si duplici indivisibili aeris ambientis continentur, cum unum corpus sit alteri immediatum, duo quoque indivisibilia in aere immediata essent, quod est impossibile, cum in continuo post quodlibet indivisibile sequatur pars.

Nihilominus opposita sententia est Aristotelis, v. Met., cap. xvii, et ibi S. Thomas, lect. xv, ubi inquit: « Quod sunt tres species magnitudinis, quas ibi Philosophus enumerat, scilicet longitudo, latitudo et profunditas. » Et idem habet in Opuscul. XLVIII, tractat. de quantitate; et in iv, dist. xl, quest. 1, art. 2, ad 3, dicit: « Quod linea aliquando accipitur proprie pro ipsa dimensione, quæ est prima species quantitatis continuæ. » Et hæc est communis sententia inter auctores et sectatores Aristotelis. Videatur Curs. Carmel., hic disp. xiii, quest. iv. Et fundamentum est, quia tam linea quam superficies independentes a corpore, et secundum proprias rationes sunt extensæ et divisibiles in partes; linea enim constat partibus longitudinis, et hanc extensionem non participat a corpore, sed potius corpus habet ab ipsa linea longitudinem: ergo secundum se essentialiter participant rationem quantitatis, scilicet extensionem et divisibilitatem in partes; nec enim de ratione quantitatis in communi est quod sit divisibilis ex omnibus partibus et omni modo; ergo nihil vetat quod per se et essentialiter quantitates sint. Rursus specie distinguuntur, tum quia ipsæ positiones extensionis diversæ sunt, scilicet secundum longitudinem, latitudinem et profunditatem, tum quia diversæ proprietates ad illas sequuntur, ut constat, quia linea est brevis aut longa, superficies lata vel stric-

ta, corpus altum et profundum; ergo sunt distinctæ species dimensionis; habent etiam distincta continuativa, linea enim punctis continuatur, superficies lineis, corpus superficiebus, quæ omnia distinctionis specificæ signa sunt.

Nec mirum esse debet quod una istarum specierum componat aliam, id enim provenit tum ex speciali ratione quantitatis, quia, cum ratio ejus sit extensio partium, quæcumque species quantitatis, quæ afferri positionem partium, potest alteri deservire ut conjunctis partibus resulet integrum continuum; tum quia species minus perfectæ possunt concurrere, aut materialiter supponi ad compositionem perfectioris, sicut elementum componit virtualiter mixtum, sicut paries domum, sicut ternarius senarium. Et sicut in numero, seu multitudine unitates componunt illam, non ratione negationis, quam unitas importat, sed ratione positivi, quod habet, etiamsi seorsum secundum se sit species distincta a numero; sic linea et superficies componunt corpus ratione divisibilitatis dando partes, ratione vero non indivisibilitatis non dant partes, sed continuationem.

Ad primum ergo pro opposita sent. respond. ex dictis: Lineam et superficiem esse veras et completas species quantitatis, licet materialiter componant corpus. Neque enim earum formalitates consistunt in hoc præcise quod ordinentur ad componendum, sicut materia et forma in substantia, sed etiam seorsum et separatæ a corpore habent veram et propriam extensionem, sicut partes ipsæ separatæ a corpore veram rationem quantitatis retinent. Quare in hac parte non magis probat argumentum de linea et superficie, quam de partibus corporis; non minus enim ex lineis componitur quam

ex aliis partibus; unde sicut partes per se sumptæ sunt veræ quantitates, licet materialiter possint componere aliud totum, ita linea et superficies. Nec est simile de puncto, quia omnino caret partibus, et sic nullam quantitatem habet. Quomodo vero una species possit aliam sibi oppositam componere? Respondetur: Quod una species ut opposita est formaliter non componit aliam, sed materialiter; quia entitas unius supponitur ad entitatem alterius, sicut qualitas mixta, ut albedo et sapor etc., supponit primas qualitates, ex quibus resultat, v. g., frigus aut calorem, et unitas componit numerum, et unus numerus alium materialiter.

Ad secundum respond.: Lineam distingui a superficie formaliter, non per carentiam latitudinis, sed per ipsam positivam longitudinem, quia hanc non includit superficies formaliter, ut superficies est, sed ratione lineæ, quæ materialiter ad illam præsupponitur. Unde longitudo, quæ materialiter se habet in superficie, formaliter se habet in linea, sicut ternarius se habet materialiter in senario. Et inde patet ad conf.: Quod longitudo non est aliquid incompletum in suo genere, cum seorsum a corpore veram quantitatem habeat; potest tamen materialiter concurrere ad aliam speciem quantitatis, non solum ut indivisibile, sed etiam dando partes, quas habet: sicut una propositio componit aliam, et paries domum, et unus numerus alium.

Ad tertium respondetur: Quod indivisibile unius partes, pro ea parte, quæ indivisibile est, non penetrant, quia partes non habet, imo facit quod partes, quas unit, non penetrantur, eo quod penes extremitates uniantur; linea autem et superficies, pro ea parte quæ habent partes, non penetrantur, sed illas habent

extensas, quatenus vero indivisibilia non habent partes, quas penetrant.

Ad confirmat. respond.: Quod duo plana tangunt se penes superficies, sive unum ambiat aliud, sive non, sine ulla penetratione, quia superficies in quibus se tangunt non habent partes versus profundum. Unde per hoc quod immediate se tangunt non se penetrant, quia quæ parte superficies se tangunt carent partibus, quæ possint penetrari. Quod autem duæ superficies contiguæ correspondant eidem indivisibili aeris locantis non est quia una superficies ingreditur aliam, et penetratur cum illa, sed quia plura indivisibilia possunt eidem loco correspondere, quia non plus loci occupat unum indivisibile, quam mille, vel infinita; imo indivisibile non est in loco per se, ut docet D. Thomas, Op. XLVIII, c. 11, de ubi.

Denique in præsentia advertendum est quod linea, superficies et corpus sunt species infimæ; quod de linea affirmat S. Thomas, x Ethic., lect. x, circa finem; quæcumque autem diversitas in his fiat, est penes diversas figuras et situationis curvi vel recti, quadrati vel rotundi, etc.; figura autem accidens est quantitas ad qualitatem spectans.

COORDINATIO ET ARBOR PRÆDICAMENTI QUANTITATIS.

Supremum genus est quantitatis. Dividitur in duas species, scilicet continuam et discretam. Discreta, juxta modum Aristotelis in Logica, dividitur in numerum et orationem vocalem. Oratio in varias species et combinationes metri et harmoniæ; secundum longitudinem et breviterem prolationis dividitur, quæ magis sunt artificiosæ quantitates, quam naturales. Numerus dividitur per omnes species numerorum; quæ-

libet enim unitas addita facit diversam speciem numeri, ut binarius, ternarius, etc. In sententia vero supra probata oratio rejicitur ab hac divisione.

Quantitas continua, secundum modum Aristotelis in Logica, dividitur in continuam mensurantem intrinsece, et mensurantem extrinsece. Intrinsece mensurans est illa, quæ positionem habet in continuo, et dividitur in tres species, scilicet lineam, corpus et superficiem, quarum quælibet est species infima. Extrinsece mensurans dividitur in permanentem, ut locus, et successivam, ut tempus. Locus dividi potest in diversas distantias et modos mensurandi, ut leuca, stadium, milliæ; in mensuras etiam, quæ continendo et quasi locando mensurant, ut modius, amphora, dolium, etc. Tempus dividitur in dies, menses, annos etc. Secundum Metaphysicos vero solum tres illæ species quantitatis continue numerantur, scilicet linea, superficies et corpus.

QUÆSTIO XVII.

DE PREDICAMENTO RELATIONIS

ARTICULUS I.

Utrum a parte rei dentur relationes, quæ sint formæ intrinsece.

Loquendo de relatione in tota sua latitudine, ut comprehendit transcendentalē et prædicamentalem, secundum dici et secundum esse, non invenio qui absolute negaverit omnem relationem. Nam etiam antiqui Philosophi non negabant relationes secundum dici, ut ex textu capituli *Ad aliquid* constat, licet prædicamentalem relationem, quæ omnino ab absoluto ente differat, Aris-

toteles contra illos ibidem statuerit.

Loquendo ergo de relationibus in hac sententia, prout distinguuntur ab omni entitate absoluta, quod solum convenit relationibus secundum esse, aliqui existimaverunt nihil aliud esse quam vel denominationes extrinsecas, vel aliquid rationis; quod Nominalibus attribui solet, et illis qui relationes reales a fundamento non distinguunt. Sed isti ultimi in sensu longe diverso loquuntur, ut infra videbimus tractando difficultatem. Denique alii existimant relationes non convenire rebus nisi secundum esse objectivum, et solum esse intentionales affectiones, quibus rem unam alteri comparamus. Unde non in respectu, sed in comparatione relationes constituunt; in re autem omnes relationes esse secundum dici, quia nihil aliud est relatum, quam res absoluta cognita per comparationem ad aliud. Et volunt hanc esse Aristotelis sententiam, in isto capite *Ad aliquid*, ex *Metaphysic.*, capit. xv. Et alii citant Divum Thomam, i-ii, quæstione vii, artic. ii, ubi docet relatum denominari aliquid, non solum ab eo quod inest, sed etiam ab eo quod extrinsecus adiacet.

Cæterum, ut ab hoc ultimo incipiamus, nullatenus potest hæc sententia Philosopho adscribi, cum manifeste in capite *Ad aliquid* rejiciat definitionem antiquorum, qui solum definiunt relativa secundum dici, eo quod ex eorum definitione sequeretur etiam substantiam esse relatum, et quodecumque ens, quod cum dependentia et comparatione ad alterum dicitur. Aristoteles vero definiens relata dicit: « Quod sunt illa, quorum totum suum esse se habet ad aliud. » Sed in sententia eorum, qui solum ponunt relationes secundum dici, non totum esse relatorum se habet ad aliud; siquidem esse

quod habent in re est absolutum, solum vero habent respectum, quia cognoscuntur comparative ad aliud; ergo talibus relatis non convenit definitio Aristotelis, quorum totum esse se habet ad aliud. Unde frustra Aristoteles emendaret definitionem antiquorum, si solum poneret relationes secundum dici; eas enim non negabant antiqui, neque quod comparative ad aliud cognoscerentur, et ideo bene notavit Cajetanus, in *Comment.* hujus capituli *Ad aliquid*, quod in hac definitione Philosophus definiit relationem secundum naturam quam habet, non secundum quod cognoscitur, vel dicitur, et ideo dixit *ad aliquid sunt*, non vero *ad aliquid dicuntur*; in definitione vero antiquorum dicebatur *ad aliquid dicuntur*. Ergo Philosophus relationes reales posuit distinctas a relationibus secundum dici.

De mente S. Thomæ nullatenus dubitari potest, cum ex professo impugnet eos qui dicebant relationem non esse rem naturæ, sed aliquid rationis. Videat. i part., quæst. xiii, artic. vii; et quæst. xxviii, artic. ii; et quæst. xxxix, artic. i; et ii *Contra Gentiles*, cap. xii; et quæst. vii, de *Potentia*, artic. viii et ix; et quæst. viii de *Potentia*, artic. ii. Et mille aliis locis, sed præcipue in istis clare affirmat relationem esse aliquid reale et accidens inhærens.

Fundamentum est, quia relationes secundum dici habent esse absolutum, et non totum sunt ad aliud; relationes rationis non sunt nisi in intellectu apprehendente, a quo habent esse objectivum; sed in re, nullo intellectu considerante, inveniuntur aliqua non habentia aliud esse quam ad aliud, ergo inveniuntur relationes reales, quæ non sunt secundum dici, et sic prædicamentum seorsum a rebus absolutis possunt constitui. Ant. prob.: Quia nullo intellectu considerante inveniuntur in re aliqua,

quibus nullum esse absolutum assignari potest; invenitur enim ordo, ut exercitus ordinatus, universum ordinatum; invenitur similitudo, dependentia, paternitas, et alia similia, quæ nullo esse absoluto explicari possunt, et totum esse in eis se habet ad alterum; cuius signum est, quia non existente termino, deficit similitudo, aut paternitas; si autem esse illorum esset quid absolutum, non deficeret ex solo defectu termini. Negare vero quod ista in re dentur, nullo intellectu formante et fingente illa, est negare id quod vel rusticissimi homines in re dari cognoscunt.

Hac ratione utitur sæpe D. Thomas; aliamque indicat in i ad *Anibal.*, dist. xxvi, quæst. ii, artic. i, petitam ex relationibus divinis, quæ in quantum distinguuntur inter se realiter a parte rei dantur, alioquin non distinguerentur realiter personæ relative, quod esset hæreticum. Non distinguuntur autem nisi ut puræ relationes sunt secundum esse; si enim in alio quam in pura relatione distinguerentur, non solum relativa, sed etiam absoluta dividerentur in Deo; ergo dantur in Deo reales relationes, licet propter summam simplicitatem diviniam identificata cum substantia. Cur ergo in creatis repugnabit dari tales relationes, quæ nec substantia sint, nec infinite? Denique quomodo intellectus puros respectus format, si non habet nisi res absolutas, seu relationes secundum dici, ad quarum instar eas format. Erunt ergo mera figmenta relationes ab intellectu formatae, cum non habeant in re puras et veras relationes ad quarum instar formentur. Nec dici potest dari quidem in re istas relationes, sed per modum denominationis extrinsecæ, non intrinsecæ formæ. Sed contra est, quia omnis extrinseca denominatio provenit ex